

UDK: 37.013.73

**HOZIRGI DAVRDA TA'LIM JARAYONIDA KOMPETENSIYAVIY
YONDASHUVNING USTUVORLIGI**

Matvafayev Azizbek Gaibnazar o'g'li,
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti
"Yakka kurash" kafedrasida dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi davr ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi va uning pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim jarayonida faqat nazariy bilimlarni egallash emas, balki o'quvchilarda amaliy faoliyatga tayyorlik, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish hamda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish muhim vazifa sifatida yoritilgan. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim oluvchining bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarini integratsiyalashgan holda rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim jarayoni, kompetensiya, kasbiy kompetentlik, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuv, interfaol metodlar, amaliy ko'nikma.

Аннотация. В данной статье проанализированы приоритетность компетентностного подхода в современной системе образования и его педагогическое значение. Освещается, что в условиях современного образовательного процесса важной задачей является не только усвоение теоретических знаний, но и формирование у обучающихся готовности к практической деятельности, навыков самостоятельного мышления, эффективного принятия решений в проблемных ситуациях, а также жизненных компетенций. Обосновано, что компетентностный подход способствует комплексному развитию знаний, умений, навыков и личностных качеств обучающегося в их интегрированном единстве.

Ключевые слова: компетентностный подход, образовательный процесс, компетенция, профессиональная компетентность, личностно-ориентированное образование, педагогические технологии, инновационный подход, интерактивные методы, практические навыки.

Abstract. This article analyzes the priority of the competency-based approach in the modern education system and its pedagogical significance. It highlights that, within the contemporary educational process, an important objective is not only the acquisition of theoretical knowledge, but also the development of learners' readiness for practical activity, independent thinking skills, effective decision-making in problematic situations, and essential life skills. The study substantiates that the competency-based approach contributes to the integrated development of learners' knowledge, skills, abilities, and personal qualities.

Keywords: competency-based approach, educational process, competency, professional competence, learner-centered education, pedagogical technologies, innovative approach, interactive methods, practical skills.

Kirish. Jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyati boshqa pedagogik faoliyat turlaridan ayrim jihatlari bilan farqlanadi. Chunki bu faoliyat jismoniy yuklama, harakat koordinatsiyasi, sport etikasi, psixologik motivatsiya va sog'lomlashtiruvchi texnologiyalar bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida pedagogik, fiziologik, psixologik va metodik tayyorgarlik uyg'un holda shakllantirilishi lozim.

Rus olimi V.A. Slastenin pedagogik kompetentlikni o'qituvchining nazariy bilimlari va amaliy faoliyatini integratsiyalovchi professional sifat deb baholaydi [1]. Uning

fikricha, pedagogning kasbiy kompetentligida pedagogik madaniyat, kommunikativ mahorat va refleksiv faoliyat alohida ahamiyatga ega. Bu esa jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashda shaxsiy rivojlanish omillariga e'tibor qaratishni talab qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Hozirgi davrda ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi pedagogik tayyorgarlik mazmunini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Chunki zamonaviy o'qituvchi faqat ma'lumot yetkazuvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil qiluvchi, motivatsion muhit yaratuvchi va pedagogik hamkorlikni boshqaruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Shu nuqtayi nazardan bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida kasbiy moslashuvchanlik, kreativ fikrlash va pedagogik refleksiyani rivojlantirish muhim vazifaga aylanmoqda.

Xorijiy tadqiqotlarda jismoniy tarbiya o'qituvchisining kompetentligiga doir masalalar "teacher effectiveness", "professional readiness", "pedagogical mastery" kabi tushunchalar asosida tadqiq qilinadi. Masalan, J. Hattie ta'lim samaradorligida o'qituvchi omili hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlab, pedagogning refleksiv faoliyati va motivatsion boshqaruvi o'quvchilarning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydi.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv quyidagi pedagogik imkoniyatlarni yaratadi:

- talabning individual salohiyatini aniqlash;
- mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirish;
- refleksiv tahlil ko'nikmalarini shakllantirish;
- kreativ pedagogik fikrlashni rivojlantirish;
- kommunikativ faollikni oshirish;
- kasbiy motivatsiyani mustahkamlash. Mazkur imkoniyatlar pedagogik tayyorgarlik samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'zbekistonlik olim N.A. Muslimov kasbiy kompetentlikni pedagogning kasbiy faoliyatni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi integrativ sifat sifatida tavsiflaydi [2]. Olimning fikriga ko'ra, kompetent mutaxassis innovatsion fikrlashga ega, mustaqil qaror qabul qila oladigan va o'z kasbiy faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib boradigan shaxsdir.

Bugungi kunda jismoniy tarbiya pedagoglarini tayyorlash jarayonida bir qator muammolar mavjudligi kuzatilmoqda. Jumladan:

- nazariy va amaliy tayyorgarlik o'rtasidagi uzilishlar;
- talabalarning mustaqil pedagogik faoliyatga yetarli tayyor emasligi;
- innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarining sustligi;
- refleksiv faoliyatning yetarli rivojlanmaganligi;
- individual yondashuv asosida kasbiy rivojlantirish tizimining to'liq shakllanmaganligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv samarali metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki bu yondashuv talabning individual rivojlanish trayektoriyasini hisobga olgan holda uning kasbiy kompetentligini

shakllantirish imkonini beradi. Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlar muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, sport mashg'ulotlari, pedagogik amaliyot, muammoli vaziyatlar tahlili va reflektiv treninglar talabning professional tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, keys-stadi, loyiha metodi, modulli ta'lim texnologiyalari va raqamli monitoring tizimlaridan foydalanish zarur. M.I. Dyachenko va L.A. Kandybovich kasbiy tayyorgarlikni shaxsning kasbiy faoliyatga psixologik va amaliy tayyorligi sifatida izohlaydi [3]. Ularning fikricha, kasbiy tayyorgarlik jarayonida motivatsion, emotsional va operatsion komponentlar uyg'un rivojlanishi lozim.

Tahlillar va natijalar. Jismoniy tarbiya pedagogining kompetentligida kommunikativ madaniyat ham muhim ahamiyatga ega. Chunki sport faoliyati jamoa bilan ishlash, psixologik qo'llab-quvvatlash va samarali pedagogik muloqotni talab qiladi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarda emotsional intellekt, liderlik va konfliktologik kompetensiyalarni shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Bugungi raqamli davrda jismoniy tarbiya ta'limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Elektron monitoring, virtual sport platformalari, biometrik nazorat dasturlari va onlayn trening texnologiyalari bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda.

O'zbekistonlik olim B.X. Xodjayev ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyatini asoslab, pedagogning innovatsion faoliyatini rivojlantirish ta'lim sifatining muhim omili ekanligini ta'kidlaydi [4]. Bu esa bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashda kreativ va reflektiv texnologiyalardan foydalanish zaruratini ko'rsatadi.

Shunday qilib, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanining muhim ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonni shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etish talabning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, kasbiy faoliyatga tayyorligini oshirish va ta'lim sifatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalasi bugungi kunda pedagogika, psixologiya hamda sport ta'limi integratsiyasida shakllanayotgan murakkab ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim paradigmasida pedagog faoliyatiga qo'yilayotgan talablarning ortib borishi jismoniy tarbiya mutaxassislarini tayyorlash tizimini ham yangi mazmun bilan boyitishni talab etmoqda. Chunki globallashtirish, raqamlashtirish va axborot oqimining kuchayishi sharoitida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki sog'lom turmush targ'ibotchisi, pedagogik hamkorlikni tashkil qiluvchi, motivator va innovatsion faoliyat subyekti sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, jismoniy tarbiya ta'limining zamonaviy mazmuni inson salomatligini saqlash, jismoniy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, yoshlarning

psixofiziologik imkoniyatlarini rivojlantirish hamda sport madaniyatini shakllantirish kabi ustuvor vazifalar bilan uzviy bog'liqdir. Shu sababli bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish faqat sport-amaliy tayyorgarlik bilan chegaralanmay, pedagogik, psixologik, kommunikativ va innovatsion tayyorgarlikni ham qamrab oluvchi yaxlit tizim sifatida qaralmoqda.

Amerikalik pedagog olim Lee Shulman pedagogning kasbiy tayyorgarligida "pedagogical content knowledge" konsepsiyasini ilgari surib, o'qituvchi faqat fan mazmunini emas, balki uni o'quvchiga qanday yetkazishni ham mukammal bilishi zarurligini ta'kidlaydi [5]. Olimning fikricha, haqiqiy pedagogik mahorat nazariy bilimlarni metodik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish orqali namoyon bo'ladi. Mazkur qarash jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashda ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Chunki sport mashg'ulotlari jarayonida mashqlarni tushuntirish, namoyish qilish va xavfsizlik qoidalarini izohlash pedagogdan yuqori metodik tayyorgarlikni talab qiladi.

Shuningdek, ingliz tadqiqotchisi David Kirk jismoniy tarbiya pedagogikasiga oid tadqiqotlarida zamonaviy jismoniy tarbiya o'qituvchisi sog'lom turmush madaniyatini shakllantiruvchi ijtimoiy lider bo'lishi lozimligini asoslaydi [6]. Uning fikriga ko'ra, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari faqat jismoniy sifatlarni rivojlantirish emas, balki o'quvchilarda ijtimoiy hamkorlik, intizom, mas'uliyat va emotsional barqarorlikni ham shakllantiradi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kommunikativ va tarbiyaviy kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Pedagogik kompetentlikni rivojlantirishning psixologik jihatlari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Rus psixologi Boris Ananyev shaxs faoliyatining muvaffaqiyati individual psixologik imkoniyatlar bilan bog'liq ekanligini ta'kidlab, pedagogik faoliyatda refleksiya va o'z-o'zini boshqarish muhim rol o'ynashini qayd etadi [7]. Jismoniy tarbiya o'qituvchisi sport faoliyatida yuzaga keladigan turli murakkab vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishi, emotsional muvozanatni saqlashi hamda o'quvchilarning psixologik holatini boshqara olishi lozim.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda bo'lajak pedagoglarning refleksiv kompetentligini rivojlantirish masalasi ham keng o'rganilmoqda. Kanadalik olim Donald Schon "refleksiv amaliyot" nazariyasini ishlab chiqib, pedagogning kasbiy o'sishi o'z faoliyatini muntazam tahlil qilish orqali amalga oshirishini asoslab beradi. Olimning fikriga ko'ra, refleksiv faoliyat pedagogning kasbiy tajribasini boyitadi, innovatsion qarashlarni shakllantiradi va amaliy muammolarni samarali hal etish imkonini yaratadi. Shu bois jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashda refleksiv kundaliklar, muammoli vaziyatlar tahlili va pedagogik treninglardan foydalanish muhim metodik vosita sifatida qaralmoqda.

Xulosa. Jismoniy tarbiya pedagogining kasbiy kompetentligida sog'lom turmush madaniyati ham alohida o'rin egallaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda yoshlar orasida jismoniy faollikning kamayib borayotgani sog'liq

bilan bog‘liq muammolarni kuchaytirayotgani qayd etiladi. Shu sababli jismoniy tarbiya o‘qituvchisi sog‘lom hayot tarzining targ‘ibotchisi sifatida namoyon bo‘lishi zarur. Bu esa pedagogning nafaqat kasbiy bilimlariga, balki uning shaxsiy madaniyati va hayotiy pozitsiyasiga ham bog‘liqdir. Avstraliyalik olim Richard Tinning sport pedagogikasi bo‘yicha tadqiqotlarida jismoniy tarbiya ta‘limida tanqidiy fikrlash va shaxsiy rivojlanish omillariga alohida e‘tibor qaratadi[6.240]. Olimning fikriga ko‘ra, sport mashg‘ulotlari jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, qaror qabul qilishi va liderlik sifatlarini rivojlantirish pedagogning innovatsion yondashuviga bog‘liqdir. Shu jihatdan jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kreativ kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta‘limning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Слостенин В.А. *Педагогика: инновационная деятельность*. – Москва: Магистр, 1997. – 224 с.
2. Муслимов Н.А. *Касбий компетентлик ва педагогик фаолият асослари*. – Тошкент, 2012. – Б. 22–24.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. *Психологические проблемы готовности к деятельности*. – Минск: Издательство БГУ, 1976. – С. 45–48.
4. Ходжаев Б.Х. *Умумий педагогика назарияси ва амалиёти*. – Тошкент: Sano-standart, 2017. – Б. 214–218.
5. Shulman L.S. *Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform* // Harvard Educational Review. – 1987. – Vol. 57. – №1. – P. 1–22.
6. Kirk D. *Physical Education Futures*. – London: Routledge, 2010. – 192 p.
7. Ананьев Б.Г. *Человек как предмет познания*. – Ленинград: ЛГУ, 1968. – 339 с.
8. Tinning R. *Pedagogy and Human Movement: Theory, Practice, Research*. – London: Routledge, 2010. – 240 p.

NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934